

STANISLAV MATEJKIN

Demokratická strana a jej miesto v štruktúre politických strán na Slovensku v r. 1945–1948

Politický vývoj na Slovensku v rokoch 1945—1948 tak, ako nakoniec v celej obnovenej Československej republike, bol charakteristický viacerými špecifickými črtami. Okrem iného aj systémom politických strán, ktorý v tomto období existoval. Máme na mysli značne obmedzený počet politických strán, ktorým bola činnosť povolená, ale najmä existenciu tzv. Národného frontu, ktorý možnosti parlamentnej demokracie výrazne obmedzoval, pretože v skutočnosti vylučoval jestvovanie parlamentnej opozície. Toto značne zužovalo manévrovací priestor nekomunistických politických strán.

Slovensko malo aj v tomto zvláštne postavenie, pretože systém dvoch politických strán, ktorý sa spočiatku vytvoril, spôsobil svojráznu situáciu. Chtiac-nechtiac sa slovenský politický život polarizoval a znemožňoval jemnejšie tieňovanie politického spektra, hoci aj v Čechách v tomto zmysle boli možnosti „vd'aka“ Národnému frontu značne obmedzené. Predsa však bolo len výhodou, že tam existovali tri tradičné nekomunistické politické strany, zatiaľ čo na Slovensku Demokratická strana, ako jediná občianska strana sa po oslobodení republiky práve len konštituovala, so všetkými problémami, ktoré proces zrodu so sebou zákonite prináša.

Logicky mala a musela reprezentovať všetky názorové prúdy, stojace mimo ľ'avice, reprezentovanej už len Komunistickou stranou Slovenska. Aj z tohoto dôvodu nebola jej profilácia jednoduchým problémom, pokračovala v podstate počas celého tzv. demokratického intermeza do februára 1948.

Ak chceme sledovať tento proces od počiatku, musíme sa zákonite vrátiť do obdobia Slovenského národného povstania, na povstalecké územie, do jeho politickej atmosféry, kedy sa stalo zrejším, že na Slovensku budú môcť pôsobiť po oslobodení — aspoň dočasne — len dve politické strany.

Vývoj v septembri 1944 priniesol určité riešenie, aj keď jednoznačné len z jednej strany. V tomto prípade máme na mysli zlučovací zjazd Komunistickej strany Slovenska a Slovenskej sociálnej demokracie 17.IX.1944 v Banskej Bystrici. Negatívny dopad tejto udalosti sme azda nedokázali dodnes v plnom rozsahu doceniť. Komunisti dokázali v plnej miere využiť na tú dobu prirodzenú radikalizáciu politických nálad a pod zámienkou zjednotenia slovenského robotníckeho hnutia a slovenskej ľavice pohltili sociálnu demokraciu. Tak, ako zlúčenie predmníchovských politických strán s HSL'S — alebo ich pohltenie HSL'S — znamenalo v konečnom dôsledku pre ne, že zmizli z politickej scény, tak aj banskobystričský zjazd znamenal pre sociálnu demokraciu to isté — na dlhé desaťročia zmizla z politickej scény Slovenska tiež. A žiaľ nielen to, ako to môžeme vidieť dnes aj takmer z povedomia slovenského národa. Hoci KSS počas Slovenského národného povstania nevystupovala z taktických dôvodov s radikálnym programom a často preberala myšlienky sociálnej demokracie, v skutočnosti sociálno-demokratické myslenie stratilo na Slovensku priestor na realizáciu a KSS si uzurpovala „nárok“ vystupovať ako jediný reprezentant slovenskej ľavice.

Nesporne v značne zložitejšej situácii sa počas Slovenského národného povstania nachádzali občianske politické prúdy a celý občiansky odboj, pretože nemali svoju reprezentantku v podobe politickej strany. Ján Ursíny vo svojich spomienkach píše, že on osobne bol v tom čase presvedčený, že v tej dobe a v tých podmienkach, bolo potrebné venovať prvoradú pozornosť mobilizácii všetkých síl pre úspech SNP, a preto sa občianske skupiny uspokojili so založením Demokratického klubu¹.

Je však len prirodzené, že s myšlienkou ako ďalej v najbližšej dobe, sa museli zákonite zaoberať. Nereagovať na politický vývoj na povstaleckom území, najmä na vzniknutú situáciu po 17. septembri nebolo možné, čo potvrdzujú aj nasledujúce krátke týždne. Logicky sa musela postaviť alternatíva programovým zásadám a vyhláseniam „zjednotenej“ ľavice. Čas a možnosti občianskeho odboja boli objektívnymi okolnosťami však značne obmedzené.

Mohli urobiť v zásade len to, čo urobili — zastrešiť občianske skupiny, alebo politické prúdy spoločným, dočasným orgánom a vypracovať základný náčrt programových zásad. Prvý cieľ bol splnený založením spomínaného Demokratického klubu a o niečo neskôr, približne v čase zlúčenia KSS a Slovenskej sociálnej demokracie oznámením, že bola založená nová politická strana — Demokratická strana, hoci samozrejme k jej reálnemu konštituovaniu mohlo dôjsť len od jari 1945, tak, ako postupovalo oslobodzovanie územia Slovenska.

¹ J. Ursíny: *Spomienky na Slovenské národné povstanie*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1994, s. 79.

Bolo len prirodzené, že novovznikajúca strana združovala pomerne rôznorodé názorové prúdy a ďalšie obdobie, určitú diferenciáciu potvrdilo. Máme na mysli udalosti z jari 1946, napr. odchod Vavra Šrobára z Demokatickej strany a jeho úsilie uplatniť sa v inej strane, prípadne iné momenty. Tieto spomínané udalosti potvrdili aj skutočnosť, že systém dvoch politických strán nebol schopný vystihnúť šírku spektra politického myslenia na Slovensku. Situácia, ktorá existovala na povstaleckom území a spočiatku aj po oslobodení, však iné možnosti neposkytovala.

Druhou úlohou, ktorú sa občiansky odboj pokúsil počas SNP realizovať, bolo sformulovanie aspoň základných programových zásad, k čomu sa priročilo tiež v septembri 1944. Celkom zákonite boli formulované dost' všeobecne, ale v niektorých oblastiach naznačovali politický profil Demokratickej strany. Konkrétne ide o hospodársku sféru, kde programové zásady jednoznačne obhajujú súkromné vlastníctvo, ako hlavný hnací motor tvorby hodnôt². Zároveň sa podčiarkuje myšlienka, že Demokratická strana nebude váhať urobiť v súkromnom vlastníctve obmedzenia a korektúry tam, kde to budú vyžadovať sociálne záujmy širokých vrstiev³. Isté rozpaky vidieť v tom, keď sa majú programové zásady vysloviť za niektorý zo sociálno-politických systémov. Tvrdia, že ani jeden z existujúcich nie je pre Slovensko vhodný.

Vety o Masarykovskom socializme, socializme ľudsky tak teplom a každému statočnému nacionalistovi prijateľnom⁴, sú zrejme adresované najmä tým sociálnym demokratom, pre ktorých zlučovací zjazd a jeho dôsledky boli neprijateľné. Po skúsenostiach s „reálnym socializmom“ zaujímavo znejú slová, že triedy nemožno zrušiť, lebo ak jedny zaniknú, vzniknú zákonite iné, funkčne totožné⁵.

Vychádzajúc z Vianočnej dohody a cieľov SNP, DS zdôrazňuje myšlienku obnovy Československej republiky na princípe rovnosti národov Čechov a Slovákov a myšlienku slovanskej vzájomnosti.

Demokratická strana stále prejavovala ochotu spolupracovať s KSS, vždy však zdôrazňovala, že na demokratických princípoch. Upozorňovala, že problémy Slovenska môže vyriešiť len demokratický systém, demokraticky zmýšľajúce a konajúce politické strany. Neskôr, v júli 1945, po určitých skúsenostiach to upresnil Dr. J. Lettrich: „Demokracia neznamena, že jedna strana, alebo jedna vrstva, trebárs tá najrevolučnejšia, alebo najzaslúžilejšia bude vnucovať v mene demokracie vládu ľudu pomocou automatov, koncentrákov, politickej polície, cenzúry a iných známych prostriedkov a surového násillia [...] DS je nad'alej ochotná spolupracovať. To však nezna-

² „Čas“, 17 IX 1944.

³ „Čas“, 28 IX 1944.

⁴ Tamže.

⁵ Tamže.

mená, že sa vzdáva svojej ideovej a politickej samostatnosti a individuality. Naopak.”⁶

Niektoré myšlienky programových zásad rozvíja Demokratická strana v októbri 1944. Tieto Programové zásady boli rozdelené na niekoľko základných okruhov, napr. Človek, Rodina, Obec, Národ, Idea štátu, Slovensko, Vnútna a zahraničná politika, Sociálna politika⁷. Tu je napr. zaujímavé, že v časti „Obec” nie je zmienka o národných výboroch, ale zdôrazňuje sa myšlienka potreby vyspelej demokratickej a pružnej obecnej samosprávy⁸. Život ukázal opodstatnenosť tejto zásady.

V úvahách o hospodárskych otázkach oproti predchádzajúcim programovým zásadám Demokratická strana upresňuje, že okrem iného, jedným z najvýhodnejších prostriedkov na odstránenie veľkých sociálnych nerovností je tradičné družstevné podnikanie.

Vo všetkých zásadách Demokratická strana zdôrazňovala, že stojí na princípoch kresťanstva, slobode náboženského vyznania, tolerantného spolunažívania všetkých kresťanských vierovyznaní a rešpektovania ostatných cirkví. Táto myšlienka bola a je v slovenských pomeroch, nakoniec aj v iných krajinách veľmi závažná.

V roku 1945 tak ako postupovalo oslobodzovanie Slovenska, budovala Demokratická strana svoju organizačnú štruktúru. Jej základy položil ustanovujúci zjazd delegátov z oslobodeného územia 4. apríla 1945⁹. Územie Slovenska bolo rozdelené na expozitúry, podriadené Ústrednému sekretariátu DS.

Na jeseň 1945 bola táto štruktúra zmenená. Podľa rozhodnutia Predsedníctva Demokratickej strany zo dňa 7. októbra 1945 boli zrušené spomínané expozitúry a zriadené oblastné sekretariáty. Pôsobnosť oblastných sekretariátov sa vzťahovala na územia bývalých žúp (vl. nar. č. 378/1922 Zb. z. a nar.). Sídliami sekretariátov sa stala Bratislava, Žilina, Zvolen, Nitra, Poprad a Košice.

Okrem toho bol zriadený oblastný sekretariát v Prešove, ktorého pôsobnosť nebola vymedzená teritoriálne, ale personálne tak, že tento sekretariát mal vyvíjať činnosť medzi občanmi ruskej a ukrajinskej národnosti.

Proces zakladania miestnych organizácií bol ukončený približne na jeseň 1945.

Ešte v priebehu oslobodzovania, vo februári 1945, DS zverejňuje svoje programové zásady, ktoré boli súčasťou prihlášky na členstvo. Tieto v mnohom nadväzujú na zásady z čias SNP. Zdôrazňujú najaktuálnejšie problémy oslobodzovaného Slovenska: zničiť fašizmus a jeho pomáhačov, budovať

⁶ „Čas”, 8 VII 1945.

⁷ „Čas”, 1—4 X 1944

⁸ Tamže.

⁹ SNA Bratislava, f. SNF, zápisnica č. 11, 1946.

demokratickú Československú republiku a zdôrazňujú aspekt sociálnej spravodlivosti, povznesenie sociálne slabých vrstiev. V oblasti priemyslu napr. zdôrazňujú potrebu zabezpečiť robotníkom podiel na zisku závodov.

V súvislosti s pozemkovou reformou programové zásady akcentujú jej národný charakter a parceláciu veľkostatkov Nemcov, Maďarov a slovenských kolaborantských statkárov. Veľmi jednoznačne Demokratická strana znovu háji zachovanie a nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva a naznačuje, to čo neskôr presnejšie formuluje — na základe pozemkovej reformy vytvárať rentabilné, životaschopné hospodárske jednotky.

Podrobnejšie rozpracované myšlienky priniesol „Čas“ 22. apríla 1945.

Významným medzníkom v procese formovania Demokratickej strany sa stal prvý celoslovenský zjazd v Martine v dňoch 7. a 8. júla 1945.

Zjazd schválil organizačný poriadok strany a zvolil nové vedenie. Za predsedu strany bol zvolený Dr. Jozef Lettrich, za podpredsedov Ján Ursíny, pplk. Milan Polák, mjr. Jozef Styk, Jozef Sabršúl a Ján Ferienčík. Generálnym tajomníkom sa stal Fedor Hodža, hospodárom Tomáš Tvarožek. Do predsedníctva bez funkcií boli zvolení: Dr. Matej Josko, Dr. Martin Kvetko, Dr. Ján Beharka, Ing. Pavol Blaho, Dr. Ján Ševčík a dve miesta ostali neobsadené¹⁰.

Zjazd sa vyjadril k všetkým dôležitým problémom doby. Do popredia sa však často dostávala otázka zloženia Národných výborov. Delegáti zdôrazňovali potrebu rešpektovať nepísanú zásadu parity v zložení NV, ktorá bola často porušovaná najmä členmi KSS v jednotlivých NV. Aj na prvej oblastnej konferencii tejto strany 30. júna 1945 v Žiline odzneli viaceré hlasy proti spolupráci s Demokratickou stranou v NV¹¹. Vyskytli sa dokonca aj krajne extrémne prípady, napr. v obci Staškov (okr. Čadca) MNV vydal 11. mája 1945 vyhlášku, ktorá akékoľvek iné stranické zmýšľanie okrem komunistického považuje za neprípustné a trestné¹². Pravdou však je, že zásadu parity niekedy porušovala aj Demokratická strana.

Keďže DS chápala NF ako koalíciu politických strán, logicky požadovala, aby aj NV boli zložené len zo zástupcov strán. Odmietala zastúpenie spoločenských organizácií, napr. odbojárskych, ktoré boli ovládané KSS. Zároveň zdôrazňovala potrebu istej profesionálnej úrovne členov zastupiteľských orgánov¹³.

Prelom rokov 1945—1946 bol už celkom prirodzene poznamenaný blížiacimi sa parlamentnými voľbami. Situácia bola dosť zložitá. Ukazovalo sa, že okrem komunistov dovtedajší systém nevyhovoval ani českým nekomu-

¹⁰ „Čas“, 24. mája 1946.

¹¹ ŠOKA Banská Bystrica, f. ONV Brezno, č. 6700/46 adm.

¹² „Deň“, 4. júna 1946.

¹³ „Čas“, 9. júna 1946.

nistickým politickým stranám, ani Demokratickej strane, pretože nemohli pôsobiť v celoštátnom meradle.

S otázkami, súvisiacimi s predvolebnou kampanou sa zaoberal Ústredný výbor Slovenského národného frontu 12. januára 1946. Odmietol snahy českých politických strán rozšíriť svoju činnosť na Slovensko. Dôvody sa uvádzali tie isté, ako v prípade úsilia Demokratickej strany pôsobiť v českých krajinách z jesene 1945 — strany môžu pôsobiť buď len v Čechách, alebo len na Slovensku¹⁴.

Zrejme veľkým prevrpením pre slovenskú verejnosť bolo podpísanie aprílovej dohody, nazvanú marxistickou historiografiou agrol'udáckym komplotom. Avšak iné riešenie, ku ktorému mohla dospieť politická reprezentácia nekomunistickej politickej sféry na Slovensku si asi ani nemožno predstaviť, ak sa proti zjednotenej l'avici mal postaviť jednotný nekomunistický blok. Na vytvorenie reálnej politickej sily, ktorá by v krátkom čase mohla účinne ovplyvňovať politický život, naozaj nebol čas.

Vznik Strany práce a Strany slobody bezprostredne pred voľbami nemal podstatný dopad na politickú konšteláciu. Pre krátkosť času tieto strany nesľubovali nádejné partnerstvo, preto pre nekomunistický blok bolo najschodnejším riešením — aspoň pre najbližšie obdobie — uzavretie aprílovej dohody. Táto prognóza sa vo voľbách v celoslovenskom meradle v podstate potvrdila, aj keď v niektorých okresoch sa vyskytli výnimky.

Ďalšou záležitosťou, ktorú v súvislosti s voľbami nemožno obísť, sú volebné programy jednotlivých politických strán. Tie sa v predvolebnej kampani odvíjali predovšetkým od spoločensko-politických problémov, ktoré boli aktuálnymi od prvých dní znovuzískania slobody.

Predmetom ostrých stretov KSS a DS bola napr. pozemková reforma a jej riešenie, znárodnenie priemyslu, politické a právne vysporiadanie sa s minulosťou (l'udové súdy), organizácia verejnej správy a pod. V zásade možno povedať, že predvolebná kampaň bola vedená slobodne, demokraticky, aj keď podráždené vyhlásenia a reakcie neboli zriedkavosťou. Komunistickú stranu napr. značne popudilo, keď Demokratická strana jednoznačne vyhlásila, že rešpektuje „odveké práva cirkvi zakladat' a udržiavať vlastné školy, internáty a náboženské spolky. Sú to práva, o ktoré sa opierała Ústava prvej ČSR”¹⁵, čo neladilo s predstavami KSS o „jednotnej” škole. Komunistická strana často obviňovala Demokratickú stranu, že opúšťa vládny program z Košíc a zrádza výdobytky Slovenského národného povstania. DS v predvolebnej kampani poukazovala na nedemokratický charakter KSS a jej cieľov. Na predvolebnom zhromaždení v Hel'pe okr. Brezno to rečník vyjadril slovami: „Druhý

¹⁴ ŠOBA Košice, f. DS č. 3131/45.

¹⁵ „Čas”, 10. júla 1945.

smer (KSS — pozn. S.M.) je skazou národa a hrobom republiky [...] Keď sa dostaneme do siete, táto vyzerá ako z hodvábu, ale v skutočnosti je zo silného drôtu.”¹⁶

Výsledky volieb neuvádzame, pretože sú všeobecne známe. Možno len konštatovať, že víťazstvo Demokratickej strany v parlamentných voľbách 26. mája 1946 bolo jednoznačné. Slovensko sa vyslovilo za parlamentnú demokraciu, ktorú DS obhajovala, ako optimálny spoločenský systém. Z dostupných štatistických údajov vyplýva, že dedina v absolútnej väčšine volila Demokratickú stranu.

Koncepcia agrárnej politiky, ktorú DS predkladala, sa ukázala ako prítiažlivejšia, išlo o podporu súkromného roľníctva, o ďalšie rozvíjanie prirodzeného vzťahu roľníka k pôde.

Komunistická strana sa usilovala hľadať oporu a získavať hlasy predovšetkým medzi robotníkmi (prirodzene sa snažila získavať aj roľníkov). Na ilustráciu úspešnosti jej politickej agitácie uvádzame, že vo všetkých odvetviach národného hospodárstva k októbru 1948 na Slovensku bolo 543 823 robotníkov a zriadencov, čo bolo o vyše stotisíc viac, ako hlasov, ktoré získala KSS vo voľbách.

Výsledky volieb na Slovensku neboli pre republiku rozhodujúce. Ako vieme, situácia v Čechách a na Morave bola podstatne iná. Veľký počet hlasov, ktoré tam získali ľavicové strany — KSČ a sociálna demokracia znamenali viac ako 50 percent v republikovom priemere.

Výsledky volieb samozrejme výrazne ovplyvnili celý ďalší politický vývoj. Obmedzenie právomocí slovenských národných orgánov tzv. tretou pražskou dohodou eliminovalo možnosti väčšinovej Demokratickej strany účinnejšie ovplyvňovať politický život. Po voľbách bola táto strana sústavne napádaná, obviňovaná, spochybňovala sa jej štátnotvornosť, bola podozrievaná a „usvedčovaná“ z ochrany slovenskej reakcie. Postavenie nielen DS, ale aj ostatných nekomunistických strán začalo byť stále komplikovanejšie.

V Bratislave napr. krátko po voľbách bola zorganizovaná manifestácia, kde boli vznesené požiadavky zastaviť vydávanie orgánu DS „Času“ a dokonca rozpustenie Demokratickej strany ako neštátnotvornej¹⁷. V tomto smere sa mimoriadne aktivizovali organizácie Zväzu slovenských partizánov, odbory, ktoré boli ovládané KSS.

Vyhlasenie Dr. Jozefa Lettricha zo 7. júna 1946 v Prahe, že „26. mája 1946 na Slovensku zvíťazila Československá republika, zvíťazila demokracia. Opozícia nezískala ani jedno percento, a to je veľký úspech pre republiku. Nikdy sa nestalo od roku 1918, že by bol slovenský národ odovzdal takmer 100 percent vládnym stranám. Na Slovensku bola vždy veľmi silná opozícia,

¹⁶ SNA Bratislava, f. PV č. 750/45 prez.

¹⁷ SNA Bratislava, f. ÚV KSS 2/8.

ktorá bola vážnym činiteľom. Dnes na Slovensku opozície niet. Ak zvíťazili strany NF, musí to ČSR zakvitovať ako aktívnu položku, na ktorú môžeme byť hrdí, ako Slováci, tak aj Česi¹⁸ — bolo nesporne zdôraznením lojality a ochoty DS spolupracovať s partnermi. Ostalo však prakticky bez povšimnutia.

Jedným zo závažných problémov po voľbách bolo vytvorenie nového Zboru povereníkov. Hoci Demokratická strana získala takmer dvojtretinovú väčšinu, súhlasila s požiadavkou KSS, aby táto obsadila miesto predsedu Zboru povereníkov. Stal sa ním Dr. Gustáv Husák. Dr. Jozef Lettrich sa stal predsedom SNR. Spory boli aj o obsadenie kresla povereníka vnútra. Dr. Lettrich odôvodňoval nárok svojej strany na tento rezort výsledkami volieb a nespokojnosťou s jeho činnosťou do volieb. Nakoniec DS ustúpila aj v tejto otázke. Pristúpila na kompromis. Povereníkom vnútra sa stal gen. M. Ferienčík, ako nestraník. Dohoda o zložení Zboru povereníkov bola dosiahnutá 7. augusta 1946. Strana práce a Strana slobody zastúpené v ňom neboli¹⁹.

Ťažkosti sa vyskytovali aj pri vytváraní NV na základe výsledkov volieb. Komunistická strana sústavne obviňovala DS, že táto na základe aprílovej dohody dosadzuje do NV bývalých členov HSL'S, pričom nezriedkavo to robila aj sama. Proces formovania nových NV bol preto dosť zdĺhavý a miestami sa ťahal až do jesene 1946.

Odvolávajúc sa na výsledky parlamentných volieb požadovala DS rešpektovať princíp pomerného zastúpenia v jednotlivých politických, kultúrnych a hospodárskych inštitúciách²⁰, čo sa jej podarilo presadiť len čiastočne.

Tvrdý zápas sa zvädzal aj o charakter spoločenských organizácií, v centre pozornosti bolo najmä ROH. Demokratická strana upozorňovala na skutočnosť, že vedenie odborov je v službách jednej strany — KSS, že odbory sú len jej filiálkou.

Veľmi jednoznačne to vyjadril „Dôverník DS“ v máji 1947. Podľa neho odbory sú orientované jednostranne politicky a ideove, a preto nemôžu plniť svoje poslanie. Musí sa zmeniť celá ich ideová základňa, najmä pokiaľ ide o uplatnenie kresťanského a mravného princípu. Keď sa tak nestane, Demokratická strana začne uplatňovať samostatnú odborovú politiku. To však v podmienkach Národného frontu nebolo také jednoduché.

K tvrdým názorovým stretom dochádzalo aj pri riešení hospodárskych problémov. Demokratická strana, vychádzajúc zo svojich programových zásad, obhajovala súkromný sektor. Poukazovala na skutočnosť, že znárod-

¹⁸ „Demokratické hlasy“, 7. októbra 1945.

¹⁹ SNA Bratislava, f. SNF 2946, zápisnica č. 9.

²⁰ „Dôverník DS“ č.1, 15. januára 1947.

nené podniky sú často nerentabilné a že nie sú schopné sa účinne zapojiť do normálneho života. Dr. M. Josko v parlamente vyslovil názor, že znárodnené podniky predstavujú neusporiadaný substrát a nie sú rentabilné²¹.

Jednou z požiadaviek Demokratickej strany bolo, aby skonfiškované malé podniky boli za každých okolností dané súkromným podnikateľom a v prípade stredných podnikov má mať súkromné podnikanie rovnaké právo ako znárodnený priemysel²².

Podľa DS sa pod pláštikom socializácie buduje štátny kapitalizmus a takéto vlastníctvo výrobných prostriedkov znamená vážne ohrozenie občianskych slobôd.

Základná rozdielnosť názorov medzi KSS a DS sa prejavila aj v agrárnej otázke. DS, podobne ako aj české občianske strany, odmietali tzv. Ďurišove zákony a najmä Hradecký program. Tieto návrhy poľnohospodárskych zákonov podľa nich boli predzvesťou kolektivizácie a nie je ani možné domyslieť si ich dôsledky. Svoje názory DS vysvetľovala počas akcie roľnícke dni, ktoré sa konali pod heslom „Za slobodného roľníka“.

Jeseň 1947 prináša nové vystupňovanie politického napätia, keď bolo „odhalené“ tzv. protištátne sprisahanie na Slovensku. Táto akcia bola zamieraná nesporne predovšetkým proti Demokratickej strane. V tejto súvislosti bol prinútený podať demisiu podpredseda vlády Ján Ursíny a poslanci za DS Kempný a Bugár boli zbavení parlamentným výborom poslaneckej imunity.

Predsedníctvo Demokratickej strany odmietlo akékoľvek kontakty so sprisahaním a konečné stanovisko si vyhradilo zaujať až po skončení vyšetrovania²³. Túto myšlienku zdôraznilo aj predsedníctvo strany o niečo neskôr, 6. októbra 1947²⁴.

V tomto období sa zase množia útoky proti Demokratickej strane, ktoré spochybňovali jej štátnotvorný charakter. V tomto duchu sa niesol aj celoslovenský zjazd národných a zamestnaneckých rád, ktorý sa zišiel 30. októbra 1947 v Bratislave. Žiadal odstúpenie Zboru povereníkov, vytvorenie nového, v ktorom by boli zastúpené politické sily, „verné“ programu národnej a demokratickej revolúcie. Začala sa vládna kríza na Slovensku. Dňa 8. novembra 1947 prichádza na Slovensko Klement Gottwald, aby údajne pomohol riešiť zložitú situáciu. Medzitým KSS organizovala nátlakové akcie proti DS a vtedy sa aj vyslovila myšlienka odstrániť väčšinové zastúpenie DS v Zbore povereníkov, ktoré vyplývalo z volebných výsledkov. Začal tlak na revíziu výsledkov volieb bez ohľadu na právne aspekty a pravidlá parlamentnej demokracie. Demokratická strana nakoniec ustúpila. To však politickú krízu

²¹ „Čas“, 7. marca 1947.

²² „Dôverník DS“ č. 1, 15. januára 1947.

²³ „Čas“, 17. septembra 1947.

²⁴ „Čas“, 8. októbra 1947.

vôbec neodstránilo, stále viac sa prehľbovala a jej vyústenie nezadržateľne spelo k „vít'aznému“ februáru.

Prelom rokov 1947—1948 túto tendenciu vývoja potvrdzoval. Demokratické sily vstupovali do r. 1948 s obavami, napätím a určite aj s istými nádejami. V podstate bolo jasné, že nastupujúci rok prinesie rozhodnutie.

Spomínané nádeje boli živé vývojom v západnej Európe, kde komunisti stratili zastúpenie vo vládach. Teoretický časopis Demokratickej strany „Nové prúdy“ 18. januára 1948 s potešením hodnotil spomínaný vývoj a vyslovil nádej, že aj u nás sa bude situácia vyvíjať podobne. Žiaľ geopolitické postavenie Československa bolo úplne iné, ako v prípade štátov západnej Európy.

Aktuálnou situáciou sa zaoberal aj II. zjazd Demokratickej strany 24.—25. januára 1948. Potvrdil anulovanie aprílovej dohody — anulovaná bola už na jeseň 1947, pretože, ako to zdôvodňoval zjazd, spravodlivé zastúpenie katolíkov v stranických funkciách sa stalo zásadou vnútornej politiky Demokratickej strany a netreba k tomu formálnej dohody.

Snahy o spoločný postup s českými národnými socialistami, či dokonca pokusy vytvoriť spoločné vedenie, neboli úspešné. Národní socialisti, ako zástancovia prísne centralizovaného štátu a idey československého národa aj v kritických chvíľach akútneho ohrozenia demokracie veľmi ťažko nachádzali spoločnú reč s Demokratickou stranou.

Rokovanie II. zjazdu ukázalo, že aj situácia vo vnútri strany nie je jednoduchá. Formovala sa skupina okolo pplk. Milana Poláka, ktorá vo februári na troskách DS založila Stranu obrody. Rozruch spôsobilo aj vylúčenie Dr. Kyselého z radov DS, ktorý bol obvinený z toho, že rokoval s predstaviteľmi KSS o vytvorení novej politickej strany.

Udalosti vo februári mali už veľmi rýchly spád a ich výsledok bol logickým vyústením procesu, ktorý podnecovala komunistická strana. Úsilie nekomunistických strán zabrániť tomuto vývoju skončilo neúspechom. Vytvorili sa všetky podmienky na premenu oklieštenej československej demokracie z roku 1945—1948 na totalitný režim. Demokratická strana februárové zmeny neprežila, pretože spomínaná Strana obrody už s ňou nemala nič spoločné. Táto sa stala satelitnou stranou KSS a mala spolu s troskami iných nekomunistických strán budiť dojem, že bol zachovaný systém viacerých strán a parlamentnej demokracie.